

AKADÉMIA KLASICKEJ EKONÓMIE 2016

**Prečo čítať „klasickú“ ekonomickú literatúru, alebo čím je aj dnes zaujímavý
Frédéric Bastiat**

Človek dnešnej doby je zavalený informáciami. Informácie nás prenasledujú na každom kroku a je len na nás, ako si spomedzi nich vyberieme a čo si vyberieme. Niekedy je práve otázka výberu tou najdôležitejšou a najťažšou. Argumentom prečo čítať málo alebo vôbec nič, prípadne nečítať historické knihy je, že nemáme dost času na to, aby sme sa venovali aktuálnemu daniu, nie to že by sme siahli po autorovi, ktorý je viac ako 160 rokov mŕtvy a o ktorom nemáme ani dostatok informácií. Ak si napriek tomu nájdeme čas a začneme čítať eseje Fréderica Clauda Bastiata, zistíme, že história sa opakuje, že sa z chýb našich predchodcov nevieme poučiť a že na podstate človeka sa minimálne od 19. storočia nič nezmenilo.

V slovenčine a češtine vyšli v preklade dve knihy F. Bastiata – zbierka esejí Čo je vidieť a čo nie je vidieť a útlá knižôčka O zákonoch. Zbierka esejí Čo je vidieť a čo nie je vidieť obsahuje viacero tém v ktorých sa autor vyjadruje ku rôznym zákonitostiam ekonomického života. Okrem problému Rozbitého okna je v knihe aj ďalších 11 esejí, ktoré ekonomické problémy vysvetľujú bez zbytočných matematických, štatistických a iných algoritmov a výpočtov. Sám autor na viacerých miestach vysvetľuje, že dianie v krajine neposudzuje z morálneho hľadiska ani z pohľadu rozhodovania občanov, ale čisto z ekonomického hľadiska. Často uvádza, že to, čo je viditeľné sa zdá na prvý pohľad ako veľmi dobré, lebo to slúži na splnenie rôznych účelov. Ale to, čo je neviditeľné, sú priame dôsledky vykonaných opatrení. V súčasnosti by sme jeho argumentáciu toho, čo je vidieť mohli definovať ako krátkodobé účinky a to, čo nie je vidieť mohli prirovnať k dlhodobým účinkom.

Nielen v Čo je vidieť a čo nie je vidieť sa viac krát zaoberá témou protekcionizmu, kde poukazuje na jeho dlhodobé negatívne účinky a asi nie je lepšie zdôvodnený jeho negatívny dopad ústiaci do sociálnych nepokojov ako v „divadelnej hre v štyroch obrazoch“ s názvom Protekcionizmus alebo traja konšeli. Protekcionizmus vždy vychádza zo záujmov jednej skupiny ľudí (traja konšeli), ktorí sa snažia svoje záujmy presadiť na úkor ostatných. Len čo sa privilegovaná skupina dostane do monopolného postavenia, začne svoje postavenie zneužívať. A robí to do vtedy, kým sa niečo nezmení – odstráni sa protekcionizmus, pribudne konkurencia, alebo sa začnú sociálne nepokoje.

O tom, že boj proti protekcionizmu je aj dnes aktuálny svedčia viaceré príklady. Čím ďalej, tým väčšiu úlohu vo svetovej ekonomike zohráva Čína. Čína dokáže vzhľadom k počtu pracovnej sily, ale aj vzhľadom na menší počet reštrikcií v porovnaní s opatreniami EU, vyprodukovať tovary s pomerne nižšími cenami ako sú ceny konkurenčných tovarov v EU. Tie potom vyváža aj na trhy EU. Preto sa výrobcovia z krajín EU ozývajú stále častejšie a ich cieľom je obrátiť domácich výrobcov pred dovozom lacných tovarov z Číny. Najviac uvádzaným dôvodom pre ochranu vnútorného trhu EU je, že výrobky z Číny zničia tradičných výrobcov z EU a vyvolajú novú obrovskú vlnu nezamestnanosti. Netreba však zabúdať na to, že s protekcionistickými opatreniami zavedenými z jednej strany sú veľmi často spájané protiopatrenia a práve neslobodná Čína ich veľmi rada využíva. Ale, ako uvádza Bastiat, nie voľný trh s konkurenciou, ale protekcionizmus vyvoláva rast cien, pokles konkurencieschopnosti a v konečnom dôsledku najviac zasahuje konečných spotrebiteľov. Preto je potrebné neustále bojovať za slobodu, ktorá

jediná nepresadzuje záujmy jedných na úkor iných. Len sloboda rozhodovania a slobodné vlastníctvo zaručujú rast a prosperitu všetkým obyvateľom krajiny. Sloboda vlastníctva a rozhodovania je pre Bastiatu tou najdôležitejšou úlohou, ktorú je potrebné obhajovať. Vždy, všade a bez prestávky.

Jedna z najznámejších eseí F. Bastiatu na obhajobu slobodného trhu je Petícia výrobcov sviečok, v ktorej výrobcovia sviečok a svietidiel vedú boj proti ich najväčšiemu rivalovi – slnku. Preto Bastiat odporúča zamurovať všetky okná a zamedziť prístupu slnka do bytov a domov. Hoci v súčasnosti už nepatrí monopolná trhová štruktúra k takým častým ako to bolo napríklad pred dvadsiatimi rokmi, stále patrí medzi najviac diskutované a zatracované formy podnikania. Zaujímavé je, že okrem prirodzených monopolov, väčšina existujúcich monopolov vznikla na základe štátnych zásahov. Ak použijeme Petíciu ako formu obrany jednej skupiny podnikateľov pred konkurenciou, potom ju možno použiť aj na oligopolnú trhovú štruktúru. Sila oligopolov sa na Slovenskom trhu prejavuje napríklad sťažovaním prístupu na trh mobilných operátorov, presadzovaním lobistických záujmov podnikateľov, vytváraním umelých bariér, ktoré spôsobujú obmedzovanie jednej skupiny podnikateľov na úkor inej skupiny. Tak v Petícii výrobcov sviečok, ako aj v Troch konšeloch ide o obranu trhu – domáceho proti iným domácim výrobcom, alebo domáceho proti zahraničným výrobcom. Jedna skupina na úkor druhej. Otázka – ktorá skupina výrobcov je tá, ktorú je potrebné ochraňovať? Alebo prečo sa nevie „ochrániť“ sama?

Kým Čo je vidieť a čo nie je vidieť je postavené na úplnom využití metódy *reductio ad absurdum*, v O zákonoch túto metódu nevyužíva takmer vôbec. Napriek tomu, že ide o tri relatívne samostatné eseje s názvami Štát, Vlastníctvo a zákon a Zákon, všetkými sa tiahne jedna spoločná logická niť. Bastiatovi sa podarilo definovať a vysvetliť nevyhnutnosť súkromného vlastníctva, jeho neoddeliteľnosť od samotnej podstaty človeka a následné prepojenie vlastníctva so zákonodarstvom aj so štátom.

Základné vlastnosti človeka a štátu definuje Bastiat charakteristikou, v ktorej má človek, bez ohľadu na vzdelanie a skúsenosti, bez ohľadu na jeho vek, rasu, pohlavie, sklon k tomu, aby veľa dostával a málo dával a to nielen peňazí, ale aj svojej námahy. Štát je potom ten láskavý „otec“, ktorý sa postará o svojich obyvateľov. Stačí len požiadať.

Dovolím si uviesť jeden ponovembrový príklad, kedy sa dosť často diskusia zvrhla k tomu, ako dlho bude trvať, kým sa generácia mladých ľudí prestane stotožňovať so socialistickými myšlienkami. Nad názormi, že myšlienkami socializmu nebude poznačená až tretia ponovembrová generácia som sa usmievala s tým, že to príde určite skôr. A to, čo do dnes ostáva ako základná idea je, že veď štát sa postará. Postavenie štátu ako silného ekonomického hráča, ktorý sa stará o svojich obyvateľov vždy vtedy, keď to potrebujú silno zaznieva aj dnes. Najmä ak ide o sociálne služby a starostlivosť. A to napriek tomu, že existujú skupiny ľudí, ktorí aj pri existencii štátnych sociálnych zábezpek žijú na hranici chudoby, sú bezdomovcami alebo sú odkázaní na starostlivosť rôznych nadácií, združení, dobrovoľníkov. A tak, aj na pomerne geograficky malom Slovensku, je postavenie štátu ako sociálnej zábezpeky, alebo ako silného

otca, ktorý sa stará len chimérou.

Bastiat v O zákonoch pokračuje ďalej, a to prepojením pojmov vlastníctvo, štát a zákony.

Pre súčasné zákonodarstvo je typická inflácia zákonov. Podľa Bastiata by však zákony mali byť základom na ochranu súkromného vlastníctva. Zákon je dôsledkom vlastníctva a nie naopak. Zákon je tu na to, aby slobodu obhajoval. Zákony by mali byť formulované tak, aby prispievali k zlepšovaniu života všetkých obyvateľov krajiny. Problémom je, ak je zákon pripravený tak, aby ochraňoval alebo zvýhodňoval **jedného**, na úkor niekoho iného. Aj keď si dnes si už ani nevieme predstaviť, že by sme dokázali fungovať bez sociálnych dávok, verejného školstva či zdravotníctva, ide o legalizovaný systém, pri ktorom sa odoberajú finančné zdroje jednej skupine obyvateľstva a dávajú sa iným skupinám. Tým sa vlastne jedna skupina obyvateľstva okráda a to prostredníctvom zákona. Zákon tak neplní svoju základnú, jedinú úlohu ktorú plniť má a to ochraňovať súkromné vlastníctvo. Zákon sa stáva predmetom legálnej lúpeže. Pre obyvateľov krajiny, ktorá má takéto zákony, nastáva problém spojený s na jednej strane zákonom, ktorý predstavuje niečo, čo je legálne a správne a na druhej strane je to niečo, čo je lúpežou a čo je nemorálne a nesprávne. Bastiat upozorňuje na to, že aj keď ide o legalizovanú lúpež, je to stále len lúpež. „Žiadna spoločnosť nemôže existovať, ak nie je zákon rešpektovaný aspoň do určitej miery. Keď sa zákon a morálka nachádzajú v rozpore, občan sa ocitá v krutej dileme medzi stratou morálky a stratou rešpektu k zákonu, v dileme medzi dvoma rovnako veľkými tragédiami, medzi ktorými je ťažké si vybrať“ (Bastiat 2002). Zákon by podľa Bastiata mal byť organizovanou spravodlivosťou. Problém nastáva, ak sa zákon stáva kolektívnou nespravodlivosťou. Preto „je nevyhnutné, aby otázka legálnej lúpeže zmizla raz a navždy. Na to vidí Bastiat len tri riešenia – nech menšina lúpi väčšinu, nech každý lúpi každého, nech nikto nelúpi nikoho“ (Bastiat 2002).

Aj keď primárne boli tieto myšlienky určené ako protiargumenty proti kolektivismu a rozvíjajúcemu sa utopickému socializmu, ani dnes od týchto myšlienok nie sme uchránení. Ak zákonodarca určuje, čo môžeme robiť, čoho sa vzdať v prospech niekoho iného, teda ak nám prikazuje aj filantropiu, potom sa spolu s Bastitom môžeme pýtať, kde na to zobrať právo, kto mu dovoľuje rozhodovať za nás, je zákonodarca nadčlovek?

Medzi zákonmi a mocou štátu existuje veľmi silné prepojenie. Často aj tie najlepšie myslené zákony môžu veľmi silno zasiahnuť do trhového systému a zvýhodňovať jednu skupinu obyvateľstva v prospech druhej. Zákonodarstvo na Slovensku, najmä v posledných rokoch, funguje ako tlačiareň nových vyhlášok, zákonov, nariadení a opatrení rôzneho charakteru. Ak by mal podnikateľ preštudovať každý zákon, ktorý sa ho týka priamo, svoj čas na podnikanie by tým výrazne obmedzil. A keďže špecialitou slovenského zákonodarstva je ešte v jednom zákone odkazovať na zmeny v inom zákone, potom sa z podnikateľa môže stať rovno právnik. Na mieste je otázka, či skutočne zákon je spravodlivosť a druhá otázka, koľko zákonov predstavuje spravodlivosť.

Záverečné kapitoly v O zákonoch sú vyhradené tomu, ako sa obyvatelia krajiny dostanú do začarovaného kruhu socializmu. Aj keď sme v 1989 povedali jasné nie socializmu, stále sú myšlienky spoločnej zodpovednosti a silného štátu v nás zakorenené. Pričom spoločnú zodpovednosť je potrebné chápať ako zodpovednosť všetkých, teda nikoho konkrétneho. Ak použijeme na hľadanie odpovedí Bastiatov kruh, tak sa pýtame - je príčinou nekalých podnikateľských praktík vláda, ktorá to vybraným skupinám dovoľuje a kryje ich? Ak nie, kto teda? Ak áno, kto vládu volil? Sú to len tí, ktorých kryje a ich rodinní príslušníci? Alebo sú to aj iné skupiny, ktorým vláda niečo prisľúbila, venovala? Odkiaľ vláda na to berie peniaze a silu, že to môže urobiť? Sme za všetky praktiky v spoločnosti zodpovední aj my sami? Ja ako konkrétna osoba? Je možné prerušiť tento kruh tak, že sa rozpadne?

Hľadanie odpovedí na všetky otázky a mnoho ďalších, ktoré súvisia s tými predchádzajúcimi by bolo na samostatnú prácu, preto, aby aj táto esej mala nejaký koniec, tak môžeme povedať, že napriek všetkým výhradám, ktoré voči Bastiatovmu dielu nachádzajú jeho odporcovia, jeho myšlienky sú stále aktuálne. A je úplne jedno, či sa zaoberáme monopolmi, verejným školstvom či zdravotníctvom, clami. Paradoxom je, že práve na súčasnom, globalizovanom a vzájomne prepojenom trhu medzi krajinami stále existuje dovozný clo, ktoré má ochraňovať domácu produkciu pred tou zlou, pochádzajúcou zo zahraničia. Lebo je lacnejšia ako dokážeme doma vyrobiť, lebo je menej kvalitná ako tá, čo vyrábame doma, lebo ak sa nebudeme pred ňou chrániť, tak môžeme zatvoriť naše podniky a naši obyvatelia ostanú bez práce, lebo je to začínajúce odvetvie, lebo je to krachujúce odvetvie, lebo... Dôvodov na ochranu domáceho trhu je vždy dosť. Rovnako ako času na jeho ukončenie. A tak sa napriek skúsenostiam, ale aj teoretickým argumentom znova a znova vraciame ku bariéram a ochrane jedných na úkor druhých. V konečnom dôsledku sú všetky Bastiatove práce o tom, že niekto (zvyčajne štát) poskytuje ochranu jednej skupine (obyvateľov, podnikateľov) na úkor inej skupiny (obyvateľov, podnikateľov), čím legálne odoberá peniaze, majetok, časť bohatstva jedným a dáva ich iným. Dôvodov na vysvetlenie takýchto činov vlády je nekonečne veľa. A ešte jeden závažný dôsledok, že proti týmto praktikám tí, ktorí sú znevýhodňovaní často ani neodporujú a súhlasia s nimi. Je to ozaj naša neochota niečo zmeniť, alebo je pohodlné prijímať zaužívaný stereotyp?

Sloboda je to, po čom stále túžime a zároveň sa slobody sami a dobrovoľne vzdávame, lebo to berieme ako úplnú samozrejmosť. Bastiatove eseje aj keď boli napísané v 19. storočí nič nestrácajú na svojej aktuálnosti. Otvárajú oči a ukazujú, že sloboda vôbec nie je taká jednoduchá, ako sme si naivne predstavovali. Ukazujú, že žijeme v akomsi matrice, ktorý postupne skladali naši predkovia a v mene verejného dobra ho pre nás vytvorili. A keďže nepoznáme silu a zodpovednosť úplnej slobody, nemáme čas myslieť na to, ako ju znova získať. Preto je dobré čítať „starú“ klasickú literatúru. A Bastiat vo svojich esejach ponúka toľko zaujímavých a stále živých myšlienok, že je škoda nepoučiť sa z nich.

Literatúra

BASTIAT, F. 1998. *Co je vidět a co není vidět*. Praha: Liberální institut. ISBN 80-902270-6-6.

BASTIAT, F. 2002. *O zákonoch*. Bratislava: Kaligram. ISBN 80-7149-493-3.

HOLMAN, R a kol. 2005. *Dějiny ekonomického myšlení*. Praha: C. H. Beck. ISBN 80-7179-380-9.

HOLMAN, R. 2001. *Frédéric Bastiat 1801 – 1850: jeho odkaz dnešnému svetu*. Prepis prednášok zo seminára ku 200. výročiu narodenia F.B. online. Citované dňa 04.10.2016. dostupné na: <http://cepin.cz/cze/prednaska.php?ID=213>